

Examen HAVO

2022

tijdvak 3
vrijdag 8 juli
13.30 - 16.00 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 33 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Een kerk voor de heilige Andreas

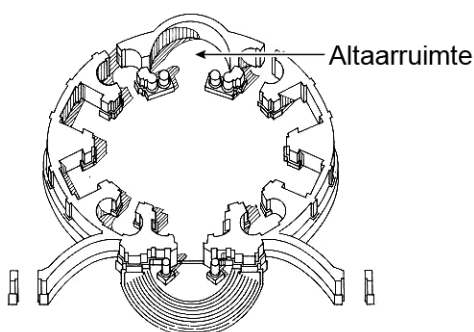
Vragen bij afbeelding 1 tot en met 4

Op afbeelding 1 zie je een kerk in Rome. Het is de Sant'Andrea al Quirinale, die in de tweede helft van de zeventiende eeuw werd ontworpen door Gianlorenzo Bernini.

De ingangspartij is opgebouwd uit klassieke elementen: zuilen, pilasters, timpanen en kroonlijsten. De manier waarop deze elementen zijn toegepast, is typerend voor de barok.

- 2p 1 Geef van twee klassieke elementen aan waarom de wijze waarop ze zijn toegepast barok is.

figuur 1

Op afbeelding 2 zie je het interieur met het hoofdaltaar, dat tegenover de ingang ligt. In figuur 1, de projectietekening van de Sant'Andrea, is deze altaarruimte gemarkeerd.

Bekijk afbeelding 2 en figuur 1.

Bernini heeft de ingangspartij en de altaarruimte architectonisch op elkaar afgestemd.

- 2p 2 Beschrijf twee manieren waarop hij dat heeft gedaan.

Bekijk afbeelding 2.

Bernini heeft de architectuur van het interieur uitbundiger vormgegeven dan het exterieur.

- 3p 3 Geef drie voorbeelden waaruit die uitbundige vormgeving van het interieur blijkt. Laat het beeldhouwwerk buiten beschouwing.

De kerk is gewijd aan de heilige Andreas, een volgeling van Christus. Hij werd vanwege zijn geloof door de Romeinen aan een X-vormig kruis genageld. Toen hij stierf, werd hij in de hemel opgenomen. Op afbeelding 3 en 4 zie je dat zijn martelaarschap centraal staat in deze altaarruimte.

Bekijk afbeelding 4.

Op het schilderij zie je de gekruisigde Andreas. Het schilderij is een voorbeeld van schilderkunst uit de Italiaanse barok.

- 3p 4 Noem drie aspecten van de **vormgeving** die kenmerkend zijn voor barokke schilderkunst. Laat het lijstwerk buiten beschouwing.

Schilderkunst, beeldhouwkunst en architectuur zijn op elkaar afgestemd om het verhaal te vertellen van Andreas, zijn dood en opname in de hemel.

Bekijk afbeelding 3 en 4.

- 2p 5 Beschrijf twee manieren waarop de **voorstelling** op het schilderij wordt voortgezet in de beeldhouwkunst en/of architectuur.

Bekijk afbeelding 2 en 3.

Op afbeelding 3 zie je een opening boven het altaar, die voor de bezoeker van de kerk onzichtbaar is (afbeelding 2).

- 2p 6 Beschrijf welk effect de opening op het kunstwerk heeft en leg uit dat hierdoor de betekenis van het kunstwerk wordt versterkt.

Op figuur 2 zie je een beeld van Andreas op een wolk. Het beeld vormt het bovenste deel van de altaarruimte, zoals te zien is op afbeelding 2.

figuur 2

Het samenbrengen van schilderkunst, beeldhouwkunst en architectuur tot een totaalkunstwerk paste bij een specifiek doel van de Roomse kerk.

- 2p 7 Geef aan welk doel de Roomse kerk beoogde (met kunst) en beschrijf op welke manier het totaalkunstwerk rond de heilige Andreas paste bij dit doel.

Spatten, vegen en knallen

Vragen bij afbeelding 5 tot en met 7

Na de Tweede Wereldoorlog verschoof het centrum van de moderne, westerse kunst van Parijs naar New York. Kunstenaars uit de Verenigde Staten namen de voortrekkersrol in de kunst over. Hun schilderijen waren abstract en meestal zeer groot van formaat. Kunstcritici zagen deze werken als typisch Amerikaans.

In de schilderijen die Jackson Pollock rond 1948 begon te maken, is de breuk met de Europese schildertraditie goed te zien. Niet alleen de werken zelf brachten een radicale vernieuwing, maar ook de techniek waarmee ze tot stand kwamen.

figuur 3

Op figuur 3 zie je Jackson Pollock aan het werk in zijn atelier.

Bekijk figuur 3.

Pollock werkte ook met traditionele schildersmaterialen, zoals verf kwasten en doek, maar hij gebruikte deze materialen radicaal anders dan kunstschilders vóór hem.

- 3p **8** Geef aan op welke wijze Pollock zowel verf, kwasten als doek radicaal anders gebruikte.

Op afbeelding 5 zie je een schilderij dat Pollock in 1950 maakte. De titel is *Autumn Rhythm, Number 30* (Herfstritme, nummer 30).

Bekijk afbeelding 5 en figuur 3.

Uit de verschillende vormen en sporen op het doek is af te leiden uit welke (lichaams)bewegingen van de schilder ze zijn ontstaan.

- 3p 9 Beschrijf voor drie verschillende sporen en/of vormen uit welke beweging ze zijn ontstaan.

De media zetten Pollock graag neer als een 'schilderbeest' of een wilde die werd gedreven door ongecontroleerde emoties. Maar volgens ooggetuigen bouwde de kunstenaar zijn schilderijen juist heel doelbewust op.

- 2p 10 Geef aan hoe je deze bewuste werkwijze terugziet in het schilderij op afbeelding 5. Betrek twee aspecten in je antwoord.

Pollock was een vertegenwoordiger van de Amerikaanse stroming in de schilderkunst die de kunstwereld domineerde in de jaren na de Tweede Wereldoorlog.

- 1p 11 Noem de naam van deze stroming.

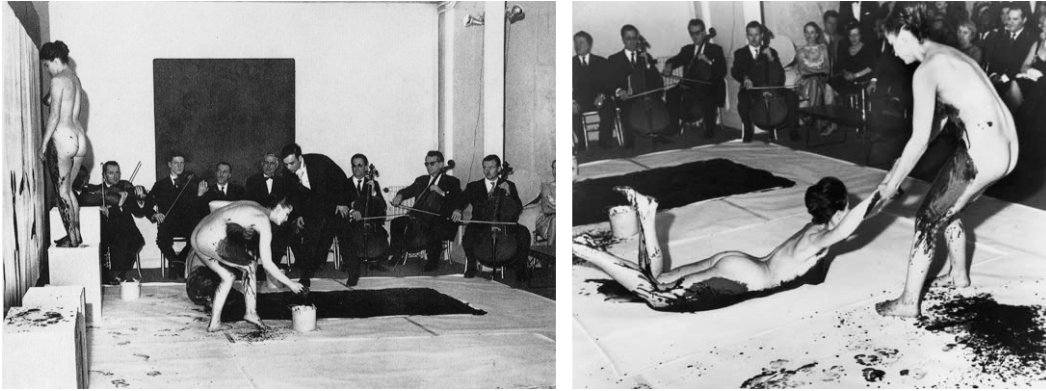
Ook in Europa gaan kunstenaars na 1945 op zoek naar nieuwe mogelijkheden in de schilderkunst. Net als in Amerika experimenteren zij met nieuwe materialen en technieken om hun ideeën vorm te geven. Vanaf 1958 maakt de kunstenaar Yves Klein afdrukken van naakte vrouwen die van tevoren worden ingesmeerd met blauwe verf. Klein raakt gefascineerd door de mogelijkheden van deze 'menselijke penselen' en zal uiteindelijk meer dan honderdvijftig werken maken met gebruikmaking van het lichaam. Op afbeelding 6 zie je een voorbeeld uit 1960.

Bekijk afbeelding 6.

Het werk van Klein bestaat net als dat van Pollock uit verfsporen die te herleiden zijn tot bewegingen. De vormen die zo ontstaan, zorgen op hun beurt voor een nieuwe dynamiek.

- 3p 12 Beschrijf drie manieren waarop de **vormen** bijdragen aan die nieuwe dynamiek.

figuur 4

De foto's op figuur 4 zijn gemaakt tijdens de eerste presentatie in een galerie in Parijs in 1960. Yves Klein geeft aanwijzingen aan de modellen. Op de achtergrond speelt een orkestje een muziekstuk (eveneens van Klein) dat uit één enkele toon bestaat.

Je zou deze presentatie een performance kunnen noemen.

2p **13** Geef daarvoor een argument.

Geef ook een argument waarom het géén performance genoemd zou mogen worden.

Kleins opvatting over de rol van de kunstenaar bij de totstandkoming van een kunstwerk verschilt fundamenteel van die van Pollock. Bij Pollock is die rol nog vrij traditioneel te noemen, bij Klein is die meer vernieuwend.

2p **14** Leg dit verschil in de rol die beide kunstenaars spelen bij de totstandkoming van hun werk uit aan de hand van figuur 3 en 4.

De kunstenaars Niki de Saint Phalle maakte deel uit van de groep kunstenaars waar Yves Klein ook toe behoorde. In 1961 en 1962 maakte zij in een aantal sessies haar *Shooting Paintings*. De werken bestonden uit assemblages van verschillende voorwerpen waartussen kleine zakjes met verf werden bevestigd. Het geheel werd vervolgens overdekt met een laag gips. De zo verkregen witte reliëfs vormden het doelwit bij de schietsessies die Saint Phalle organiseerde in aanwezigheid van publiek, en vaak ook met medewerking van het publiek.

figuur 5

De foto op figuur 5 is gemaakt tijdens een schietsessie. Het werk op afbeelding 7 is een resultaat van een sessie.

Bekijk afbeelding 7.

De verf die uit het kapotgeschoten oppervlak sijpelt, bepaalt hoe het werk eruit gaat zien. De kunstenaar kan het eindresultaat maar gedeeltelijk beïnvloeden.

- 3p **15** Noem drie manieren waarop de kunstenaar toch invloed uitoefent op het uiteindelijke resultaat.

Bekijk afbeelding 6 en 7.

Yves Klein en Niki de Saint Phalle behoorden tot het nouveau réalisme, een Franse stroming die ook wel neo-dada werd genoemd.

- 3p **16** Noem drie kenmerken van het dadaïsme die je terugvindt in het werk van een van deze kunstenaars of van beide kunstenaars.

Gouden gloed

Vragen bij afbeelding 8 tot en met 13

Op afbeelding 8 zie je een Grieks beeld uit de zesde eeuw voor Christus. Dit type beeld van een jonge, naakte man wordt een kouros (jonge man) genoemd. De kouros op afbeelding 8 stond op het graf van een omgekomen soldaat.

Het beeld van de jonge man symboliseert kracht.

- 3p 17 Noem drie aspecten van de voorstelling waaruit je die (symboliek van) kracht kunt afleiden.

Op afbeelding 9 zie je een beeldje dat de beeldhouwer George Stanley maakte. Het stelt een naakte ridder voor die een zwaard vasthoudt, steunend op een filmrol.

Het beeld, dat bekend staat als 'de Oscar', is ontworpen als trofee en wordt jaarlijks uitgereikt aan diegenen die de beste prestaties in de filmwereld hebben geleverd.

figuur 6

Op figuur 6 zie je links Jacqueline Durran en rechts een tekening van het beeld. Durran kreeg een Oscar voor het kostuumdesign van de film *Little Women*.

Bekijk figuur 6 en afbeelding 9.

De Oscar is slechts 35 cm hoog, waardoor je het beeld in de hand kunt houden.

- 2p 18 Noem nog twee aspecten van de vormgeving en geef voor elk aspect aan hoe het bijdraagt aan de functie van het beeld als trofee.

De betekenis van de Oscar is te vergelijken met die van de Griekse kouros van afbeelding 8.

1p **19** Leg uit dat de Oscar te zien is als een moderne kouros.

De Oscar is een bronzen beeld. Het Griekse beeld op afbeelding 8 is van marmer.

2p **20** Beschrijf het belangrijkste verschil tussen de (technische) totstandkoming van een bronzen beeld en van een marmeren beeld. Geef daarna aan waarom juist brons vanwege de technische totstandkoming een geschikt materiaal is voor een trofee.

Op afbeelding 10 en 11 zie je twee aanzichten van het beeld *Forme uniche della continuità nello spazio* (Unieke vormen van de continuïteit in de ruimte) uit 1913 van de Italiaanse kunstenaar Umberto Boccioni. Het beeld stelt een man voor die stevig doorloopt. Zo is één gebogen been naar voren geplaatst en één been naar achteren.

2p **21** Beschrijf nog twee manieren waarop het lopen wordt benadrukt.

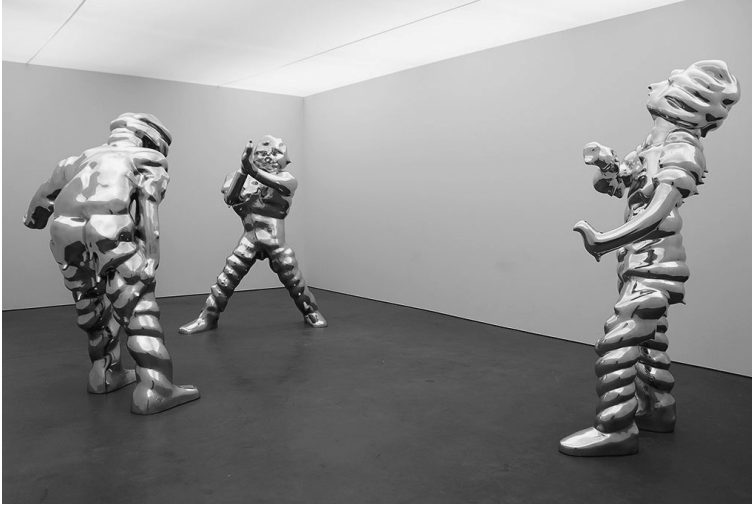
Boccioni is een van de bekendste kunstenaars van het futurisme. De futuristen wilden breken met de traditionele kunst, zoals ze in hun manifest duidelijk maakten: "Laten we onszelf van dat zootje bevrijden [...] Laten we het lichaam openscheuren en de omgeving erin opnemen."

Bekijk afbeelding 10 en 11.

Uit dit citaat, en ook uit Boccioni's werk, klinkt de wens om de (beeldhouw)kunst te vernieuwen en op deze manier uitdrukking te geven aan de moderne tijd.

2p **22** Leg aan de hand van het citaat uit in welk opzicht Boccioni's beeld zo vernieuwend is vergeleken met traditionele beeldhouwkunst. Geef daarna aan wat volgens de futuristen zo kenmerkend is voor de moderne tijd die hun voor ogen staat.

figuur 7

Thomas Schütte, *Große Geister* (Grote geesten), 1997/1998

Op figuur 7 zie je drie beelden uit de serie *Große Geister* (Grote geesten) van de Duitse kunstenaar Thomas Schütte. Hij maakte ruim vijftig van dit soort beelden in verschillende uitvoeringen. De beelden op figuur 7 zijn van gepolijst aluminium.

Schütte plaatst zijn beelden vaak in groepjes, meestal in een groep van drie. Daardoor ontstaat interactie tussen de beelden.

- 2p **23** Geef aan welke interactie je kunt afleiden uit figuur 3 en op welke manier die precies ontstaat.

Op afbeelding 12 en 13 zie je een 'grote geest' van Schütte voor het Neues Museum in Weimar. Het werk is nagenoeg identiek aan het beeld links op figuur 7, alleen is het uitgevoerd in gepolijst brons.

Bekijk afbeelding 12 en 13.

In deze nieuwe context – bij de entree van het museum voor moderne kunst – ontstaat een andere interactie met het beeld.

- 2p **24** Geef aan
- welke interactie er ontstaat, en
 - welke betekenis het beeld daardoor krijgt.

De titel van de beelden, *Große Geister*, is van invloed op hoe de beschouwer de beelden waarneemt en ze betekenis geeft.

- 2p **25** Geef een interpretatie van het werk *Große Geister*, waarbij je
- de titel van het werk betreft, en
 - de vormgeving.

Krullen

Vragen bij afbeelding 14 tot en met 17

Op afbeelding 14 zie je een prent van een schoorsteenmantel met een spiegel erboven. Het is een rijk interieur uit de tijd van de late barok. De stijl uit die periode wordt ook wel rococo genoemd.

Een kenmerk van een rococo-interieur is dat architectuur en wanddecoratie op elkaar zijn afgestemd en als één geheel zijn vormgegeven.

Bekijk afbeelding 14.

- 2p 26 Beschrijf op welke manier
- de wanddecoratie is afgestemd op de architectuur, en
 - de spiegel de samenhang versterkt.

figuur 8

In de haard werd hout gestookt om de kamer te verwarmen. Boven de haard, aan weerszijden van de spiegel, zijn kandelaars geplaatst. Op figuur 8 zie je een detail met een kandelaar.

- 1p 27 De kandelaars zijn met opzet bij de spiegels aangebracht. Leg uit waarom die plaats destijds voor de hand lag.

Huizen worden tegenwoordig meestal centraal verwarmd met radiatoren. Op afbeelding 15 zie je een radiator uit 2003 van de Nederlandse ontwerper Joris Laarman.

Laarmans ontwerp is geïnspireerd op ornamenten uit de rococo.
Bekijk afbeelding 15.

3p 28 Noem drie aspecten die aan rococo doen denken.

Laarman heeft zijn ontwerp *Heatwave* (Hittegolf) genoemd. Het ontwerp is door een Belgische fabrikant in productie genomen en de radiator is te koop in verschillende formaten. Op afbeelding 15 zie je de *Heatwave small*, op afbeelding 16 de *Heatwave extra large*.

De radiator is gemaakt van gegoten beton en wordt aangesloten op de warmwaterleidingen achter de muur. Door aan het kraantje rechts te draaien stroomt het water in de verwarming.

Laarman hield er rekening mee dat een radiator veel warmte moet kunnen afgeven.

1p 29 Leg uit hoe hij dit heeft bereikt in de vormgeving.

Bekijk afbeelding 15 en 16.

De *Heatwave extra large* is opgebouwd uit het basiselement *Heatwave small*.

3p 30 Beschrijf de drie voornaamste aanpassingen die nodig zijn om van het basiselement *Heatwave small* een *Heatwave extra large* te maken. Laat de kleur buiten beschouwing.

Op afbeelding 17 zie je de *Heatwave extra large* in een bar in Antwerpen. De folder noemt het "een prachtig kunstwerk dat alle blikken naar zich toe trekt".

Dat komt niet alleen door de vorm van de radiator.

2p 31 Beschrijf twee andere aspecten waardoor de radiator hier opvalt.

Bekijk afbeelding 15 en 16.

Het ontwerp van Laarman past bij een postmoderne visie op ontwerpen.

2p 32 Geef hiervoor twee argumenten.

Toch past zijn ontwerp ook bij een modernistische visie op ontwerpen.

1p 33 Geef hiervoor één argument.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.